

Nyt om Får

Team Fårerådgivning

Årgang 1 · Nr. 1, 2016

Få det nye magasin leveret
til døren – tilmeld dig på
www.teamfaareraadgivning.dk

Nyt om Får Team Fårerådgivning

Udgiver

Team Fårerådgivning
www.teamfaareraadgivning.dk

Redaktør

Povl Nørgaard
post@teamfaareraadgivning.dk

Tryk

Grafisk Forum, Horsens

Magasinet

Udkommer 4 gange årligt:
Ultimo juni, august, oktober og december 2016

Abonnement

Årsabonnement for 4 blade
i 2016 trykt og leveret på post-
adressen koster 200 kr. eksklusiv
moms. Tilmelding på:
www.teamfaareraadgivning.dk

Magasinet findes som e-blad på
www.teamfaareraadgivning.dk

Udebliver magasinet

Send mail til
post@teamfaareraadgivning.dk

Annoncer:

Priser for annoncering
i bladet på:
www.teamfaareraadgivning.dk
Kontakt Povl Nørgaard,
Team Fårerådgivning.
Tlf. + 45 31 72 01 45
Mail:
povl@teamfaareraadgivning.dk

Et nyt fagligt magasin til fåreavlere

Du sidder med det første nummer af et nyt fagligt magasin, som henvender sig bredt til fåreavlere i Danmark

Magasinet vil formidle viden og erfaringer med fåreavl i form af artikler med resultater fra forskning, med nye lovende praksisser fra ind- og udland og så ikke mindst med erfaringer fra fagfolk inden for fodring, pasning, sundhed og avl.

Nyt om Får er på 16 sider og udkommer i alt 4 gange i løbet af 2016. Vi overvejer at øge hyppigheden til 5 – evt. 6 gange pr. år, hvis der i løbet af året viser sig interesse for det hos læserne. Med dette spørgsmål inviterer vi vore læsere til at give os kommentarer på, hvad de godt kan lide og hvad de savner i det nye magasin. Vi håber på at mange vil hjælpe os med deres vurderinger, så vi i løbet af det første år får et godt grundlag for at pejle os ind på, hvad vores læsere bredt set gerne have ud af bladet og så vi kan tilpasse dets indhold derefter.

Bag initiativet til udgivelsen af Nyt om Får står Team Fårerådgivning. Det er et partnerskab bestående af dyrlæge Inga Stamphøj, Saksøbing; dyrlæge Randi Worm, Nr. Nebel; konsulent Jens Chr. Skov, NF Plus og tidligere Økologisk Landsforening, samt redaktør Povl Nørgaard, som tidligere har redigeret bladet Får. Alle har været aktive skribenter i bladet Tidsskrift for Får, som frem til 2016 blev udgivet af Landsforeningen Dansk Fåreavl.

Magasinet opnår i 2016 støtte fra Fåreaftgiftsfonden til fremstilling af en webudgave, som findes på vores hjemmeside www.teamfaareraadgivning.dk For at tilgodese læsere, som sætter pris på at have en trykt udgave af bladet i hånden, når de skal læse det, så har vi lavet et særligt tilbud for dem. Se under abonnement.

Vi vil gerne have mange forskellige til at skrive i magasinet, så er du fåreavler, rådgiver, dyrlæge, konsulent eller forsker og har noget på hjertet, som du gerne vil formidle til fåreavlere i Danmark i form af en artikel, så ser vi frem til at høre fra dig. Send os en mail med dine tanker og vi vender tilbage til dig.

God læselyst!

Leder

Af Povl Nørgaard, redaktør

Dyrlægens anbefalinger

Af Dyrlæge Randi Worm, Ølgod

10 skarpe på leverikter

Infektion med leverikter er en stor risiko, når får græsser i lavtliggende områder og særligt steder med tendens til sivvækst. Men en målrettet strategi kan modvirke store tab

I Skotland har man beregnet, at tabet er over 200 kr. pr får pr. år. Tabet kommer, fordi dyr med leverikter i kroppen ikke kan omsætte foderet fuldt ud og det går ud over både mælke- og kødproduktion. Reproduktionen er også påvirket, således var niveaueet i min egen besætning faldet fra 2,0 lam pr får til 1,6 inden jeg opdagede at årsagen var leverikter. Efter behandling var niveaueet tilbage på 2,0 året efter.

Leverikterne opdages som regel først på, at der er for mange døde får, så tøv ikke med obduktion – eller ved at få tilbagemeldinger fra slagtehuset, hvis de observerer tegn på infektion.

Med en strategi kan man hindre opformering af leverikten gennem målrettet indsats de rigtige steder:

10 anbefalinger til en samlet handleplan mod leverikter

- **Brug** leveriktens livscyklus til at forstå grundlaget for handlingsplanerne. Den kan Googles. Der går 10-12 uger fra dyret optager leverikte-larver til leverikten er udvokset og lægger æg. Målet er, at der aldrig gives mulighed for at leverikter kan lægge æg, hvor pytsneglen er tilstede.
- **Brug** altid dyr der er fri for leverikter til afgræsning, hvor pytsneglen kan leve. Leverikte-larver opformeres omkring 500 gange i pytsneglen.
- **Brug** vejrmeldinger til at beslutte om dyr skal flyttes. Der vil være større risiko for leverikter efter en våd end efter en tør sommer. Flyt dyrene til højere liggende marker, når der bliver for fugtigt. Forhold dig til slagtedato eller lignende, da der er lang tilbageholdelsestid på ikke-midlerne.
- **Brug** dyrlægen til at rådgive om, hvilket middel hvornår og planlægning af en holdbar strategi. Brug livscyklus og oplysninger om midlerne i beslutningsprocessen.
- **Brug ikke** kombinationspræparater såsom Bimectin Plus og Valbazen i sommerhalvåret medmindre, der er behov for både ormebehandling og leverikte-behandling. Disse to præparater tager KUN voksne leverikter. Brug i stedet Fasinex.
- **Brug ikke** Fasinex, hvis du først behandler 3-4 måneder efter fraflytning fra risikoområder, her kan du bedre behandle med Valbazen eller Flukiver.
- **Brug ikke** leverikte-midler under bedækning eller en måned efter, da man ikke blot risikerer at dræbe leverikten, men også risiko for at der fødes deforme lam.
- **Brug** grundvand som drikkevand.
- **Brug** hegn omkring de konstant våde områder. Leverikte-larven flytter kun 40 cm fra pytsneglens levesteder.
- **Brug** kræfter på et godt naboskab og aftal med dine naboer, at I gør fælles front mod leverikter. Målet nås kun gennem samarbejde langs vandløb.

I de tilbagevendende våde steder i marker findes både pytsneglen og så leverikten

Inficeret fårelever. Ikterne sætter sig på leveren og suger næring til sig

Årets gang med fårene på Svanholt Gods

Garibaldi måtte lade livet. Han var et af de vædderlam, jeg tog ud til afprøvning i efteråret. Han havde ellers en flot stamtavle efter inseminering, lang ryg, god tilvækst, store testikler og god udsætning

Garibaldi havde som mulig vædder i arbejde blot en skavank, som jeg ikke har set tidligere. Det ene bagben var skævt i koden. Det går ikke, når en vædder skal holde til at bedække 100 får i sæsonen. Så han kommer til at gøre gavn i kødgryderne i stedet.

Min vinterplanlægning

Nu hvor parringen er overstået og alle dyr samlet i en flok for at lette pasningen i vintertiden, så kan der blive tid til at planlægge næste sæson: Avlsarbejdet, afgræsningen og afsætningen.

I år skulle jeg gerne finde to gode væddere i England, som jeg kan købe sæd fra. Nyt blod skal der jo til og det må jo komme udefra, da der jo ikke er andre med Lleys får i Danmark uden de få, der har købt hos mig. Beslutningen skal gerne være inden slutningen af denne brunstperiode, så vædderne kan komme ind på karantænestationen, blive checket og sæden tappet. Sædimport er en omstændelig proces, der starter med 30 dages karantæne af vædderen og 30 dages karantæne af den frosne sæd, før frigivelse til eksport. Udvalget bestemmer jeg ikke alene, da der gerne skulle tappes mere sæd fra den udvalgte end jeg kan bruge. I øjeblikket kommunikerer jeg dog en del pr.

mail med England om hvilke væddere, der er egnede. Vurderingen sker ved hjælp af informationer på hjemmesiden <http://www.basco.org/sheep/index/index>, Her finder man avlsresultater for rigtig mange dyr af forskellige racer fra England, Skotland og Wales. Derovre er indekserne meget sikrere end dem, som vi kender fra S-indekset her i landet. Det skyldes først og fremmest at der er flere dyr. I 2016 håber jeg at få sæd importeret fra to væddere og så bruge den over 2-3 sæsoner. For tiden har jeg tre parametre i søgelyset, når jeg skal vælge mellem de mulige væddere:

- høj modstandskraft mod parasitter – målet er nul ormekure
- stor rygmuskel – nødvendig for en lang ryg og samtidig flotte koteletter
- lav voksendevægt – for mere effektive moderfår

Mit avlsprogram

Som nævnt i sidste artikel, så har jeg en plan for at styrke dyrenes immunforsvar mod orme. Jeg tager derfor gødningsprøver af alle gimmerer, der læmmer. Det gør jeg 4-6 uger efter læmning. Fra alle dyr samme dag og fra samme mark. I mikroskopet tælles antallet af ormeæg. Det er let at se forskel på dyrene på den årstid, blot vejret er lunt. Lige efter læmning arbejder fårenes immunforsvar på højtryk og de svageste er således lette at identificere. Resultaterne sammenlignes i et program, der bestemmer arvelighed, således at jeg ud fra de point som hvert dyr tildeles, kan udvælge dem jeg vil bruge i næste år tillæg. Siden 2008 har jeg fået vædderlam

scannet for fedt og rygmuskeltykkelse gennem Dansk Fåreavls avlsprogram. Den scanning er en væsentlig parameter, for den udtrykker noget om ryggen styrke og kødsætningen. Jeg håber, at det igen bliver muligt at få lavet sådanne scanninger. At det sker i fællesskab betyder, at sammenligningen ikke kun er mellem mine dyr i besætningen, men også med andre besætnings dyr.

Regelmæssige vejninger

Regelmæssige vejninger af dyrene er for mig en selvfølge, der også giver mange fordele: Første vejning er ved fødsel og den viser om vinterfoderet har været OK. Er der for små lam, så har de sværere ved at komme i gang. For store lam oplever jeg ikke så ofte længere, idet får i god form kan læmme selv 6 kg lam uden assistance. Den evne hos mine får tilskrives jeg i høj grad mit racevalg og det er nærmest også en nødvendighed med mit driftssystem, da fårene læmmer udenfor i folden. Næste vejning er ved 2 måneders alderen. Den laves både for at bedømme moderfårenes evne til at malke og for at se, om der er tendens til orm. Herefter er der vejninger hver måned for at følge op i forhold til afgræsning og for at lave slagteprogram. Vejningen ved fravæning involverer også vejning af moderfårene. Målet er, at kuldet skal veje mere end moderfåret ved fravæning. Lammene fravænes ved ca. 100 dage. Det er et godt tidspunkt at lave udsætterplan. De svage får ses på det tidspunkt tydeligt og ved en nærmere gennemgang viser det sig ofte, at de samme får har problemer

med yver eller klove. Kort sagt en god vægt med dataopsamling er et vigtigt værktøj for en fåreavler. Er der mange dyr, skal vægten også gerne kunne læse elektroniske øremærker. Vælger man tillæg og vædder ud fra tilvækst i gram pr. dag, så fører denne form for selektion ofte frem til større moderfår, som æder mere uden at levere tilsvarende i kg lam. Derfor også denne test, når jeg analyserer på resultaterne af mine vejninger.

Afgræsningsplan

Sydøst for Julianehøjskoven har Svanholt kollektivet et overdrev, der ligger ud med vedvarende græs. Det er valgt mest fordi arealet har meget uens og sandet jord. Siden 2004 har fårene haft området som sommerafgræsning med det ekstra formål at opfylde tilskudsreglerne. I de senere år har vi så byttet om med kvægbrugets ungdyr for at reducere parasitbelastningen. Selvom der kun har græsset få dyr, så er arealet blevet mere og mere udpint og det viser sig med mos i større pletter.

Holistisk afgræsning

Min nye strategi er såkaldt "holistisk afgræsning": Det er mange skiftefolde (2 ha til 500 dyr ad gangen i kort tid), så græsset får fred til at vokse i længere tid mellem afgræsningerne. Det samme princip følges, når jeg senere på sommeren har flokken til afgræsning på andre økologers kløvergræsmarker. For mig er det nye principper, som også gavner dyrene, da de hyppige flytninger holder ormetrykket nede.

Fårene supplerer græsset med wrapphø på læmmearealet

Efterafgrøder til slagtelam og får

Lovkravet om MFO afgrøder forøger udbuddet af efterafgrøder som muligt foderemne. Beregninger viser, at hvidkløver og kløvergræs bør foretrækkes til lam for at sikre høj tilvækst. Derimod passer efterafgrøder som olieræddiker, gul sennep godt til får

De lovbestemte efterafgrøder kan være et godt bud på at sikre forsyningen af foder om vinteren. Dyrenes afgræsning forringer ikke afgrødens egentlige formål som miljømæssige tiltag, når blot vi overholder, at der ikke græsses på arealerne inden for det lovgivningsmæssigt tilladte.

De lovbestemte efterafgrøder er de afgrøder som vokser til efter hovedafgrøden eller som etableres mellem to

hovedafgrøder. Nogle bedrifter skal opfylde kravet med 5 % efterafgrøder og de hedder MFO-efterafgrøder og de må afgræsses efter 27. okt., Andre bedrifter har de lovpligtige efterafgrøder efter reglen om 10/14 % og her er datoen for påbegyndt afgræsning den 20. okt.

Dog er datoen 1. marts for efterafgrøder i majs. Se boks om regler for efterafgrøder.

Hvad viser forsøgene

Efterafgrøder som lucerne, rødkløver, olieræddike, vinterrug, gul sennep, fodermarvkål og foderraps kan være alternativer til kløvergræs til at sikre en billig vinterfodring. Der er imidlertid ikke så mange forsøg, der belyser disse afgrøders egnethed til afgræsning og deres egnethed til færdigfodring af lam. I tabel 1 er gengivet resultater fra et amerikansk forsøg med lucerne, rødkløver og rajgræs.

Resultaterne i tabel 1 viser, at der er stor forskel på lams foderoptagelse og dermed også på deres tilvækst for de tre afgrøder. Rødkløver ligger klart bedst og vi ved af erfaring at den afgrøde foderværdimæssigt kan sidestilles med hvidkløver. Lammene i forsøget er slagtet ved omtrent samme vægt, for at kunne undersøge afgrødens effekt på slagteprocent og kødkvalitet. De samlede resultater viser at rødkløver ligger højest i optagelse af foder, tilvækst og

Tabel 1: Produktion og kødkvalitet på lucerne, rødkløver og fler-årig rajgræs – 15 uger gamle lam (30-33 kg)

	Lucerne	Rødkløver	Flerårig rajgræs
Kg TS/dag	1,72	2,06	1,16
Dage til slagtning	50	38	66
Tilvækst pr. dag, g	243	305	184
Kold slagtevægt, kg	18,8	18,4	18,8
Slagteprocent, %	47	48	46
Samlet sensorisk bedømmelse	17,0	15,5	16,9

Fraser et al. 2004

Efterafgrøden Gul Sennep

Tabel 2. Udbytte af efterafgrøder ved såning efter høst af hovedafgrøden, samt kvægs præference på de nævnte afgrøder

	Udbytte FE pr ha.	Smag 1 = dårlig 10 = god
Rajgræs	200-1000	10
Olieræddike	200-1000	3
Vinterrug	200-1200	10
Gul Sennep	200-1000	1
Fodermarvkål	200-1500	7
Foderraps	200-1500	7

slagteprocent. Den afgrøde mangler dog lidt i den samlede sensoriske bedømmelse af kødet, som er en samlet udtryk for en sammenejning af kødets smag, farve, aroma, mørhed og saftighed.

Stor variation i udbytter

I tabel 2 er vist udbytter af efterafgrøder, som enten er sået efter høst eller sået sammen med hovedafgrøden om foråret, som det typisk sker ved udlæg af græs og kløver. Den store variation i udbytter viser, at såtidspunkt og vækstbetingelserne i efteråret er meget afgørende for, hvor stort udbytte der kommer i afgrøden. Det forhold gør det vanskeligt at lave langsigtet planlægning i udnyttelsen af efterafgrøder, for det er først hen i september man kan begynde at forudse, hvor stort udbyttet bliver.

Forskelle i smagspræferencer

Der er ikke lavet de samme forsøg med får som dem med kvæg i tabel 2, til at belyse dyrenes smagspræferencer for efterafgrøder, så derfor bliver anbefalingerne

gerne for får oftest baseret på erfaringer fra praksis. Generelt kan kvægets smagspræference ikke umiddelbart overføres til får. Det skyldes at fåret foretrækker urter frem for græs, samt æder både plantens blade og blomsterstande. På den måde er fåret med til at hæmme urters(ukrudtets) overlevelse de steder, hvor de græsser intensivt. Fåret udvælger sig planten bid for bid ved hjælp af den spaltede overlæbe, der bruges til at gribe planten med.

Fælles for både kvæg og får er at de begge ved nogle afgrøder har en tilvænningsperiode – hos andre afgrøder har de ikke. Der er normalt ingen tilvænningsperiode til græs og korn afgrøder som f.eks. rug.

Tabel 2 viser resultater fra forsøg til at belyse, hvordan kvæget har præference på de forskellige typer af afgrøder. Afgrøder, der opnår lavest karakter ædes af kvæg efter nogen tilvænningsperiode

Artiklen fortsættes på side 8

Regler for MFO afgrøder

Efterafgrøder skal hindre at kvælstof og andre næringsstoffer forsvinder fra jordens dyrkningslag gennem vinteren sammen med stor nedbør. Efterafgrøder med det største rodnet evner at hente nogle af de nedsivede næringsstoffer op til overfladen igen.

Lovgivning med relation til efterafgrøder er ændret og vi taler i dag om Miljøfokusområde(MFO) og MFO afgrøder. Alle bedrifter som har over 15 ha. omdriftsareal skal have 5 % MFO. I MFO kan indgå søer over 100 m², fortidsminder og frivillige randzoner. Hvis deres areal ikke dækker op til grænsen, så skal der sås MFO-efterafgrøder. Den gamle regel med at alle som dyrker planteavl over 10 ha skal have 10/14 % efterafgrøder gælder stadig. Reglen er på 10 % hvis man udbringer under 0,8 DE/ha husdyrgødning og på 14 % hvis man udbringer over 0,8 DE/ha husdyrgødning.

Det er også en ny regel, at en del af efterafgrøderne kan erstattes med tidlig såning af vintersæd. Da vintersæden på nogle marker ofte bliver så kraftig at der er risiko for sneskimmel, kan de arealer med fordel blive afgræsset kortvarigt for at reducere den kraftige plantevækst inden vinteren.

Tabel 3. Omkostninger ved udlæg af rajgræs og efterafgrøder *

	Rajgræs	Olieræddike	Gul sennep	Rajgræs + Rødkløver	Rug + Vikke
Såsåed	18 kg/ha á 26 kr. = 468 kr./ha	12 kg/ha á 20 kr. = 240 kr./ha	8 kg/ha á 15 kr. = 120 kr./ha	8 kg/ha á 53 kr. + 3 kg/ha á 82 kr. = 670 kr./ha	40 kg/ha á 3,00 kr. + 40 kg/ha á 35,6 kr. = 1544 kr./ha
Stubhævning		170 kr./ha	170 kr./ha		170 kr./ha
Såning, maskinstation	(375 kr./ha)	375 kr./ha	375 kr./ha	375 kr./ha	375 kr./ha
Konkurrence med dæksæden	- 0,50 hkg/ha	0	0	- 1,0 hkg/ha	0
Omkostning til efterafgrøde	523 kr./898 kr. (1)	785 kr.	665 kr.	1155 kr.	2089 kr

(1) Hvis arealet med rajgræs skal køres over en ekstra gang for at så rajgræs. * Der er hentet aktuelle priser og bygprisen er sat til 110 kr. pr. hkg kerne

Artiklen er fortsat fra side 7

Der er lidt tilvænnning til foderraps og fodermarvkål, medens der er noget større tilvænnning til olieræddike og gul sennep. Erfaringer fra praksis viser, at når får lukkes ind på olieræddike og gul sennep, så tager fårene fat i bund-ukrudtet før de går i gang med selve afgrøden. Det viser sig ved, at der de første dage på arealet ikke synes at forsvinde noget af afgrøden.

Hvad koster en foderen- hed i efterafgrøde

Prisen på en foderenhed efterafgrøde er meget afhængig af omkostningen ved at udlægge afgrøden. I tabel 3 er vist udlægsomkostningerne ved 4 forskellige efterafgrøder sammenlignet med alm rajgræs.

Svaret på spørgsmålet om det kan betale sig at så efterafgrøder er ikke enkelt at svare på, for det afhænger af hvilke gevinster, der kan regnes med ind i regnestykket. De dyreste afgrøder at etablere vil have svært ved at skulle betale via den mængde foder der bliver produceret, så gevinsten ved efterafgrøde skal primært hentes via den opsamlede mængde kvælstof, der kommer den efterfølgende afgrøde til gode.

Samlet viser beregningerne i tabel 3, at traditionelle afgrøder som hvidkløver og kløvergræs vil være at foretrække som foder, for at få en høj tilvækst på lammene. Derimod passer efterafgrøder som olieræddiker, gul sennep og rajgræs, herunder frøgræs passer godt som foder til får. Her skal man dog være opmærksom på at frøgræs er ikke bare frøgræs, da der er stor forskel i fordøjelighed mellem rødsvingel, rajgræsser, rapgræsser, samt engsvingel.

Kastration af lam

Lam kastreres primært for at undgå uønskede parring. Nogen påstår, at de opnår bedre smag af kødet og undgår den uønskede smag af uld hos kastrerede dyr. Andre begrundes kastration med at lammene er lettere at slagte, idet skindet nemmere fjernes

Hvordan kastrerer man et lam?

Unge lam kan kastreres med en elastratorring, der sættes øverst på pungen. Den stopper blodgennemstrømningen til pungen og fører til at den tørrer ind og til sidst falder af i løbet af 14 dage. Inden ringen påsættes, skal der lægges en lokalbedøvelse og den kan forblive effektiv i lang tid under elastratorringen, da blodgennemstrømningen er stoppet. Det giver kun mening at kastrere, hvis man beholder sine vædderlam ud over 5 mdr. alderen, hvor de bliver kønsmodne. Kastrerede vædderlam kaldes beder.

Er lammet ældre end 4 uger skal det kastreres kirurgisk. Det sker ved at bedøve lammet og så fjerne begge testikler ved operation.

Kastration er et smertevoldende indgreb, men mit indtryk er, at hvis det foretages inden lammene bliver 4 uger og hvis lokalbedøvelsen er lagt korrekt, så er dyrene upåvirkede af indgrebet. Kastration med elastratorring er således langt mindre smertefuldt end den kirurgiske kastration og anbefales derfor af dyreværns-mæssige årsager.

Det er i denne forbindelse vigtig at minde om, at kastration ikke må foretages inden lammet er helt frisk efter fødslen. Lammet skal være oppe at patte og moderbindingen skal være på plads inden indgrebet - det vil sige at lammet skal være mere end 2-3 dage gammelt inden det kastreres.

Hvad siger loven?

I Bekendtgørelsen om halekupering og kastration af dyr står, at kastration er lovligt på lam under 4 uger, hvis dyret forinden er bedøvet. Kastrationen skal foretages af en dyrlæge. Dog kan producenten selv påsætte elastratorringen, hvis dyrlægen forinden har lagt en lokalbedøvelse. Er vædderlammet mere end 4 uger, så skal kastrationen foregå kirurgisk.

Her anbefales kastration

Generelt anbefaler jeg kun at foretage kastration, hvis det er for at undgå uønskede drægtigheder og for at skabe ro i flokken. Indgrebet giver jo hverken bedre tilvækst eller en bedre slagtekrop. Igennem et langt liv i praksis har jeg set alt for mange gimmerlam, som er blevet drægtige ved en fejltagelse; set alt for mange drægtige gimmerlam

på slagtehusene og set alt for mange læmmesæsoner, der er startet alt tidligt, fordi vædderlammene ikke var blevet skilt fra hundyrene i tide. Det har ført til for små gimmerlam, der ikke kunne føde et alt for stort lam, samt til får der går i fødsel på et tidspunkt hvor fåreejeren ikke er klar over det og således heller ikke har fået lavet de nødvendige forberedelser.

Dette er mine begrundelser for at anbefale kastration i visse besætninger, hvor lammene først er slagteklare efter 5 måneder eller senere. Specielt i mindre besætninger synes det at være en god ide. Det giver ro i besætningen - alle dyrene med undtagelsen af avlsvædderne kan gå sammen hele sommeren og hen på efteråret. Og så undgår man at skulle have en ekstra fold til vædderlammene. Der er ro i flokken, og når vædderlammene bliver kønsmodne, undgås det at de brænder masser af god energi af på at springe på hinanden.

Det er uden tvivl udgifterne til dyrlægen, der afholder de fleste fra at kastrere vædderlammene, som skal foretages ved injektionen af lokalbedøvelsen. Lokal bedøvelse må ikke udleveres til fåreavleren.

I litteraturen anføres det at kastrerede vædderlam har lettere ved at få urinrørsten, da urinrøret er snævrere hos beder end hos intakte væddere. Jeg har ikke bemærket det i de besætninger, hvor jeg rutinemæssig kastrerer, men vil ikke undlade at nævne det her.

I børen fra et får slagtet ca. 14 dage før forventet læmning ligger et foster. Den form for uønsket drægtighed kan undgås med kastration

Kastration: Lammets sædstreng lokalbedøves inden elastratorring sættes på

Orf – et kedeligt bekendtskab

Orf udbrud i læmmesæsonen spørger man ikke med. Sår på læmmets mund og på fårets pletter hindrer det i at patte og det fører til yverbetændelse hos fåret og mistrivsel lur. Større udbrud gør næsten enhver fåreavler desperat

Orf skyldes en parapox virus, der lettest får fat, når der er småskrammer i huden. Det er en zoonose, der primært findes hos får, geder og hjorte, men mennesker kan også smittes. Dette virus overlever let i tørt miljø under 7 graders varme. I gamle skyggefulde stalde kan den derfor overleve meget længe. Varme og sollys tåler det til gengæld ikke godt.

Infektionen overføres direkte mellem dyr eller via inficeret inventar o. lign. Gennembrud af tænder hos lammene og bid i pletterne efterlader småsår, som virus let får et godt levested ud af. Herfra formerer den sig og det fører til kraftig fortykkelse og smerter i området. Infektionen tager omkring 3 uger og så er der et sår tilbage, der normalt heler hurtigt af. Problemerne tager dog til, hvis der støder en anden bakterieinfektion til såsom stafylokokker.

Kroniske sår, som blandt andet findes i panden på væddere, huser virus fra den ene sæson til den anden og kan være kilden til nye udbrud. I mindre besætninger ses ofte et voldsomt udbrud det ene år og et mindre det efterfølgende - derefter ses der ikke meget til infektionen i adskillige år.

I store besætninger med længere læmmesæson ser man ofte udbrud år efter år. Det er også tilfældet, hvis man væl-

ger at lade gimmerne læmme til sidst, for at få lidt ekstra størrelse på dem. En mere opdelt læmmesæson giver også udbrud. Årsagen skyldes, at smittetrykket henover læmmesæsonen er steget.

Hvad kan man gøre?

Da symptomerne skyldes en virus, kan tilstødende infektioner behandles og smerterne kan lindres. Med midlerne VirkonS og glycerin kan skorperne på huden opløses og smitten reduceres.

Fåreklipperne oplever af og til infektionen, men alle med tæt kontakt til får eller lam med sår, risikerer infektion. Den gør meget ondt og tager også tid før den heler af. Brug derfor handsker, når du håndterer får og lam

Tetracyclin spray kan også anvendes, men pas på øjnene, når du sprayer. Og vær opmærksom på, at det middel jo kun har en begrænset virkning - nemlig på bakterierne. Smertebehandling kan forbedre lammene mulighed for at patte ømme pletter.

Hvordan kan jeg forebygge?

Gimmerne, der smittes mindst 8 uger før læmmesæsonen, har god mulighed for at slippe for alvorlige symptomer. Den metode har jeg set praktiseret i en besætning, hvor gimmerne i efteråret altid afgræsser stubmarker. På den måde får de smårifter i ansigtet og tilhørende orf-infektion kan overstås på kort tid. Den praksis har besætningen med held gentaget gennem flere sæsoner.

Planlæg læmmesæsonen, så gimmerne læmmer i den tidlige ende. Sæt vædder til gimmerne 14 dage før fårene, så starter de nogenlunde samtidig. Smitte med orf virus er som regel mindst i starten. Gimmerne og deres lam smittes derfor ikke så let. Det mindsker også andre former for smitte, som har betydning for lammens trivsel. Gimmernes råmælk er nemlig ikke lige så god antistofmæssigt som de ældre fårs, så gimmernes lam vil klare sig bedre med lavt smittetryk.

Let angreb af orf på et lam

Vaccination og indkøb

I udlandet kan man nogle steder vaccinere med en levende vaccine. Det er ikke en normal form for vaccination, da den foretages ved at man med en bestemt kniv laver et lille snit i klovspalten, hvori vaccinen podes. Metoden er usikker og man ser heller ikke fuld dækning efterfølgende.

Spørg altid ved indkøb om der er set orf i besætningen. Det er god måde at forebygge på. Besætninger, der udstiller skriver under på, at de ikke har udbrud af orf i besætningen.

Udbredt angreb af orf på lammets næse og mund

Apgar scoring af lam

Får jeg prioriteret nok tid i læmmesæsonen er til netop de lam som der er størst gevinst ved at hjælpe? Med en Apgar scoring får du en systematik til en præcis kategorisering af lammene ved fødsel og dermed redskab til at udvælge de svage lam i tide – altså inden de bliver svage – så en målrettet indsats kan føre dem frem som levende lam

Jeg er optaget af, om vi kan gøre det lettere for fåreavleren i læmmesæsonen at vurdere svagt fødte. Kan benyttelse af en ny systematik i vurderinger af svagt fødte lam gøre det lettere at finde frem til dem, som netop har brug for en ekstra indsats. Jeg har derfor set nærmere på, hvordan jordmødre vurderer børn lige efter fødslen.

Jordmødre bruger Apgar scoremetoden Umiddelbart efter et barns fødsel laver jordmoderen en vurdering af, om barnet er helt som det skal være eller om barnet har brug for hjælp. Det gøres ud fra en skala, der hedder "Apgar score". Jordmoderen ser på følgende forhold hos barnet:

1. Hudfarve
2. Vejrtrækning
3. Muskelspænding
4. Hjerteslag i minuttet
5. Reflekser

Hvis hver egenskab er i orden, så gives der 2 point, således at det normale barns Apgar score bliver 10. I fødselsperioden vurderes barnet 3 gange henholdsvis ved 1., 5. og 10. minut efter fødslen. Er der et af de fem punkter, som ikke er helt som det skal være f.eks. bleghed, manglende vejrtrækning eller

slaphed fraregnes nogle point. Alt efter hvor alvorligt det er, så tilkaldes en børnelæge. Erfaringen viser, at selv om mange børn har en Apgar score, der er mindre end 10, så udvikler de sig fint alligevel. Når jordmoderen alligevel bruger scoringen, så er det for at få et præcisere udtryk for sin bekymring for barnet. Nå der skal tilkaldes en læge, så kan man med scoringen præcist kommunikere sin bekymring. I den forstand er Apgar scoringen af børn en simpel og billig måde straks at vurdere om det nyfødte barn er som det skal være.

Apgar scoring af lam

Mit ambition er om vi kan udvikle et lignende scorings system til lam, så man hurtigt og enkelt umiddelbart efter fødsel kan vurdere, om lammet er som det skal være eller om det blot skal have lidt ekstra eller meget ekstra opmærksomhed.

På nuværende tidspunkt anbefaler jeg fåreavlerne at være særlig opmærksomme på:

- på trillingelam
- lam efter tynde får
- lam efter får med kun lidt mælk
- lam født efter en hård fødsel
- lam fra unge moderfår

Ud over den vurdering kunne jeg tænke mig om fåreavleren mere systematisk ville kigge på det nyfødte lam, for at vurdere hvor livskraftige de er. Noget lignende som jordmoderen gør ved Apgar scoringen af nyfødte børn.

Jeg ved godt, at fåreavlere i en travl læmmeperiode ikke har tid til at sidde ved det enkelte lam med et stoppe ur for at måle på ovennævnte, men når systematikken først er indarbejdet i baghovedet, så behøver man jo ikke længere stoppeuret. Jeg ved også godt, at der er stor forskel mellem racerne, så derfor handler det for fåreavleren om at finde frem til normalværdierne for sin egen race/besætning.

Jeg ser derfor frem til at høre fra fåreavlerne, som har lyst til at indarbejde en Apgar lignende systematik og høre til erfaringer med at bruge det.

Apgar scoring kan bruges til at kategoriseret størrelsen af sin bekymring for det nyfødte lam. Når først lammet er ni dage gammelt som på fotoet, så er det langt lettere at vurdere dets livskraft

Apgar scoring af lam

Mit forslag til Apgar lignende systematik kan være at måle på tiden fra fødsel til lammet har opnået følgende egenskaber:

1. I stand til at holde hovedet – normalt er 3 min
2. I stand til at ligge i normalt brystleje – normalt er 5 min
3. Forsøg på at rejse sig – normalt er 20 min
4. I stand til at stå – normalt er 60-90 min

Hvis der er afvigelser fra ovenstående normaltider, så skal lammet kategoriseres som en bekymring, for det kan på sigt have en effekt på dets senere evne til overlevelse og på dets senere tilvækst. Jo flere afvigelser, jo større bekymring og dermed evt. behov for en ekstra indsats, for at hjælpe det på vej.

Når uld også er forretning

Engagementet lyser ud af Birte, mens hun denne formiddag i april fortæller om hendes får, arbejdet med uld og kunsten i at avle sig frem til de gode kvaliteter

Birte præsenterer sine pelse – nogle af hendes mange varer i gårdbutikken

I showromet på 1. sal ligger hendes mange forskellige produkter – lige fra garvede skin til hjemmespundet uldgarn og uldvarer i form af tøj og de mange dukke figurer skabt i uld. Historien om får, der har båret skinnets følger med fortællingen om skinnets særlige krøl, farvenuancer og blødhed. Interessen for får og uldforarbejdning begyndte på et besøg på Landbrugsmessen i Gl. Estrup i 1989. Og der gik ikke lang tid før de første gotlandske pelsfår fik deres entre på bedriften og erstattede de Angus køer, der i flere år havde været fritidshobbyen. Og siden da har arbejdet med får og forarbejdning af uld været en fast del af hverdagen for Birte.

Årets gang på Damsbro Gotlām

Birte bruger 3 væddere til de 20 får, for at få forskellige uldkvaliteter. De to har hun selv og den tredje i fællesskab med en anden fåreavler. Fårene læmmer i april på stald og græsser på bedriftens areal i løbet af vækstsæsonen. De scannes i starten af februar, så hun er forberedt på det antal lam som kommer – trillinger kommer ofte. Lammene vejes ved fødsel, ved 2 mdr. og ved 4-5 mdr. i forbindelse på skinbedømmelsen på gården. Birte bruger primært 2 mdr. vægten, for at kunne vurdere lammets tilvækst og behov for ormebehandling. Hun følger det

frivillige sundhedsprogram inden for Maedi-Visna og Klovsyge. Det er også nødvendigt for at kunne deltage i de årlige skinbedømmelsesskuer.

Det svenske avlsprogram – Elitelam bruges til registreringer af stamtavleoplysninger og til lammevægt og skinkvalitetsbedømmelserne, så det giver hende gode muligheder for at kunne sammenligne sine får med andre fåreavlere. Hun har tidligere også deltaget i Landskuet i Herning, men den avlsaktivitet er valgt fra nu.

I september klippes fårene første gang og igen ca. 6 uger før læmning i marts.

Birte Kristensen fik i '14 en vædder kåret som Årets Nedklippede Vædder ved det årlige Træf

Vinterulden fra marts klipping er nemmere at spinne, fordi den er længere og mere krøllet. Den sælges primært til Gleerup i Års. Sommerulden sælges overvejende til Hjelholt's uldspinderi til brug for tæpper.

Lam og udsætterfår slagtes i november af lokal slagter og skin hjemtages samme dag fra slagtehuset og saltes. Lammekød sælges fra gårdbutikken sammen med de fårepølser og andre

Får og lam er meget omgængelige, så lammet stiller velvilligt op til fotografering

specialprodukter, som kommer ud af udsætterfårenes kød.

Uld og forretning

Birte glæder sig over, at skinpriserne har været stigende gennem de sidste par år og lige nu er priser på 1800 kr. inklusiv moms for et godt skin ikke ualmindelige. Det betyder at indtjeningen på uld og skin fra et får kommer op på samme niveau, som indtjeningen ved salg af kød. Og udgifterne til garvning

Damsbro Gotlām

Birte og Bjarne Kristensen købte bedriften med 14 tdlr. ved Hinnerup i 1975 og har siden 1989 haft Gotlandske Pelsfår. Birte står for pasningen af de 20 får og gårdbutikken med salg af uld, skin, garn, eget forarbejdede uldtøj og andet, samt kød. Bjarne passer bedriftens hestehold.

Birte er kontaktperson for den Østjyske lokalkub af Gotlænderforeningen og varetager opgaven som opsamlingssted for foreningens fællestransport af skin til forarbejdning i Tranås i Sverige.

af skin og til slagting er jo omtrent ens. Derfor er hun begyndt at hjemtage andre fåreavlere skin fra slagtehuset, når hun vurderer, at de efter garvning kan opnå en god kvalitet. Mange af de skin kan bruges som såkaldte "måtte-skin". Dem får hun garvet på en svensk virksomhed i Donia nær Tranås.

Damsbro Gotlām ligger lige i udkanten af Hinnerup og den placering giver mange kunder til gårdbutikken

Skinbedømmelser

Gotlænderforeningen gennemfører en række aktiviteter til at fremme gotlænderfårets uldkvalitet via avl

1. Skindbedømmelser på gården. En erfaren skinbedømmer tager rundt på fårebedrifterne i august og vurderer skinkvaliteten på gimmere og vædderlam ud fra følgende tre parametre: Ensartethed i farve, ensartet i krøl og så pelsårets (lokkens) egenskaber. Væddere med en helhedsbedømmelse på min 4 point kan gå videre til Landsbedømmelsen 2 uger senere
2. Landsbedømmelserne foretages på klippede og vaskede væddere af to bedømmere – en dansk og en svensk. Der bruges samme kriterier som ved gårdbedømmelserne, men lokken og pelskrøllens ensartethed tæller nu dobbelt forhold til farve. De bedste kan gå videre til Træf
3. Træffet holdes lige efter landsbedømmelserne og herfra får de bedømte væddere en samlet score ud fra såvel gård-, lands- og træf bedømmelserne

Tilfældigt slagtehusfund

Af Inga Stømphøj, dyrlæge

Såvel slagter som kødkontrollerende dyrlæge (undertegnede) gjorde store øjne, da de undersøgte lungesæt og lever, som efter aflivning var blevet taget ud af en ældre vædder. Vædderen var sendt til slagter for at blive lavet til spegepølser.

Jeg mærkede både lever og lunge igennem, men der var tilsyneladende ingen forandringer i selve vævet. De mørke partier var tydelig afgrænsede og gik i dybden i vævet i både lever og lunger. Farveforandringerne kunne ligeledes ses i de nærliggende lymfeknuder.

Forandringerne ses både hos kreaturer og får og skyldes en medfødt lidelse ved navn melanosis. Melanosis er en fejlindlejring af pigment i henholdsvis lever og lunger. Farveforandringerne kan også ses i andre organer, hvilket ikke var tilfælde hos denne vædder. Resten af vædderen blev ubetinget godkendt til konsum.

Afsender:
Team Fårerådgivning, Fuldenvej 68, 8330 Beder

Returneres ved varig adresseændring

